

Pamięć wspólna, różnice w pamięci: pamięć historyczna powojnia od 1945 roku we współczesnych polskich i rumuńskich podręcznikach do historii szkolnej

Common Memory, Differences in Memory: Post-War Historical Memory since 1945 in Contemporary Polish and Romanian School History Textbooks

VOLHA KERERUSH

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

volker@st.amu.edu.pl

ORCID: 0009-0009-5878-7292

ABSTRACT: In this article, I address the issue of historical memory of the post-war period until 1989 in school history textbooks in Poland and Romania. In order to obtain a more detailed picture of the context in which the analyzed textbooks are situated, I examined the educational systems and history curriculum in both countries, which I also described in the article. Above all, however, I subjected the textual and visual layers of the analyzed textbooks to a quantitative and qualitative analysis and, on this basis, I conducted a comparative analysis of selected elements of the school textbook narrative, including historical figures, which is particularly the subject of my text.

KEYWORDS: historical memory, school textbooks, Poland, Romania.

Wprowadzenie

Jednym ze sposobów istnienia pamięci historycznej jest narracja w szkolnych podręcznikach do historii. Przez pamięć historyczną rozumiem informacje o przeszłości, które w różnych formach, a w przypadku szkoły w podręcznikach do nauczania i uczenia się historii oraz w narracjach nauczycielskich, obecne są w życiu ich uczniów i uczennic.

Zebranie w jednym miejscu opisów i interpretacji dokonań najważniejszych bohaterów dla dziejów narodu i państwa, wraz z przymusem dostosowania treści tych do wymogów dydaktycznych i organizacyjnych

© 2024. The Author(s). Published by Adam Mickiewicz University in Poznań, 2025. Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons license (CC BY-SA 4.0) Attribution-ShareAlike 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>).

obowiązujących w krajowych systemach szkolnych, czyli pisanie podręczników szkolnych do historii, jest zadaniem wymagającym.

Jednocześnie zarówno programy szkolne jak i podręczniki obowiązują wszystkie dzieci i młodzież objęte obowiązkiem szkolnym. Kształtowana w szkole pamięć historyczna ma więc ogromny zasięg społeczny. W tym sensie szkolne podręczniki do historii są ważnym narzędziem jej kształtowania i interesującym przedmiotem badań i analiz ilościowo-jakościowych, a ich wyniki dają wgląd w wiedzę, wyobrażenia, emocje i przekonania uczniów na temat przeszłości kształtowane w szkole.

Metodologia badań

Aby zrozumieć miejsce i rolę w szkolnych programach nauczania w Polsce i Rumunii dokonałam ich analizy jakościowej i porównawczej. W tym kontekście podjęłam badania ilościowo-jakościowe warstwy tekstowej i wizualnej podręczników do historii w obu krajach. Moim celem była odpowiedź na pytanie o bohaterów historii szkolnej w kontekście kształtowanej na lekcjach historii najnowszej, pamięci historycznej.

O specyfice tej pamięci wnioskowałam ustalając kto, jacy bohaterowie historyczni, z jakiego powodu i jak często występują na kartach podręczników.

Analiza ilościowa polegała na wyodrębnieniu wszystkich bohaterów historycznych z treści podręczników szkolnych, dla określenia częstotliwości ich występowania w warstwie tekstowej i wizualnej. Wyniki tej analizy zestawiałam w tabelach dla każdego z polskich i rumuńskich podręczników poddanych badaniu, aby następnie dokonać ich ilościowej analizy porównawczej.

Podobny zabieg powtórzyłam analizując kobiece bohaterki historii najnowszej w polskiej i rumuńskiej szkole współczesnej.

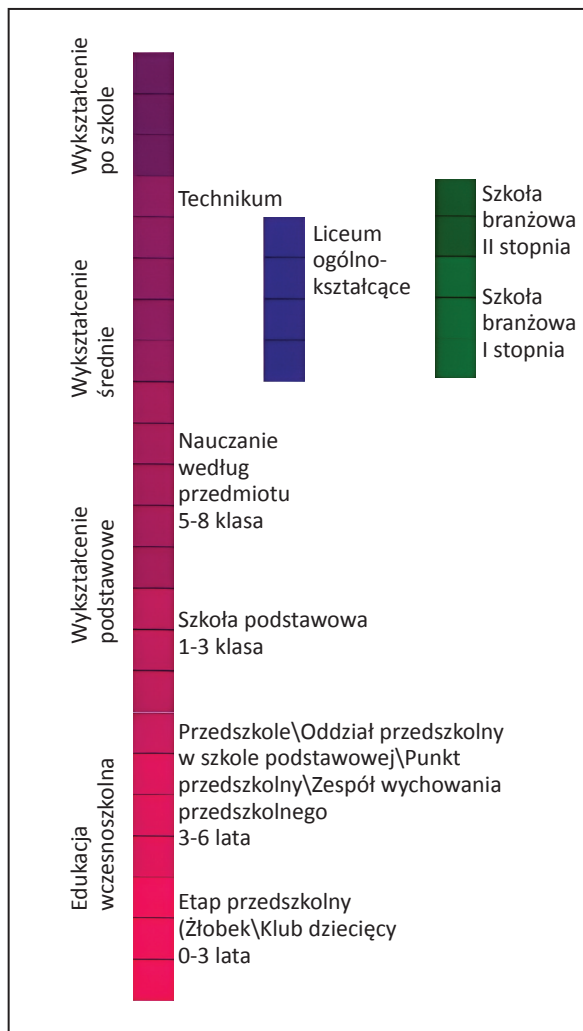
Na dalszym etapie badań dokonałam wyodrębnienia i zestawienia informacji, opisów i interpretacji dotyczących najczęściej występujących na kartach podręczników postaci historycznych, przeprowadziłam zatem analizę jakościową badanego materiału, ponownie z akcentem położonym na kobiece bohaterki szkolnej narracji podręcznikowej.

Te dane ponownie pozwoliły mi na porównanie podręczników rumuńskich i polskich, tym razem ze względu na jakościowe wskaźniki pamięci historycznej kształtowanej na lekcjach historii w obu krajach.

Szkolna edukacja historyczna w programach kształcenia szkoły publicznej

Porównując systemy szkolne w Polsce i Rumunii, doszłam do wniosku, że są one do siebie dość podobne. Wynika to ze wspólnych wartości edukacyjnych, które legły u podstaw tworzenia systemu szkolnego w Unii Europejskiej wraz

z wejściem obu państw w jej struktury. Proces kształtowania się nowoczesnych systemów edukacyjnych w obu krajach wyrasta również z podobnego środkowo-wschodnio-europejskiego kontekstu historycznego. Obok podobieństw, istnieją także jednak różnice.

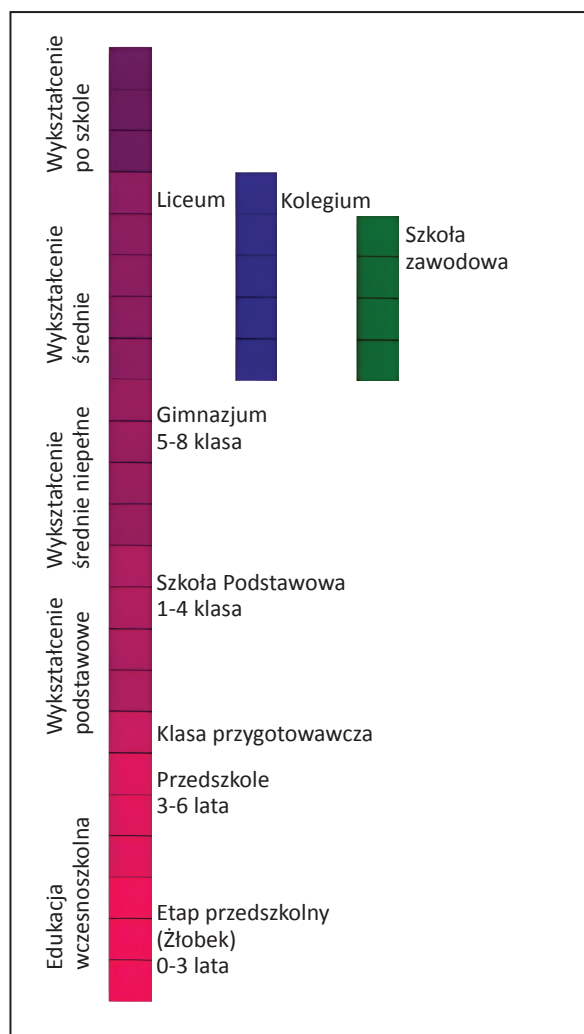

Ryc. 1. System edukacji w Polsce.

I tak, w Rumunii obowiązuje podział na wykształcenie podstawowe (klasy 1-4) i niepełne średnie (klasy 5-8)¹, podczas gdy w Polsce klasy 1-8 (od roku

¹ Overview. Romania [Zasób elektroniczny]. — Tryb dostępu: www.eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/romania/overview [data dostępu: 20.01.2023].

2017) to szkoła podstawowa. Wykształcenie średnie w Polsce można uzyskać w szkołach o różnym profilu i programie kształcenia. Są to: 4-letnia szkoła ogólnokształcąca (liceum ogólnokształcące); 5-letnie technikum (technikum); 3-letnia branżowa szkoła zawodowa I stopnia; 2-letnia branżowa szkoła zawodowa II stopnia.² W Rumunii uczniowie otrzymują wykształcenie średnie, które obejmuje klasy 9-12/13 szkoły średniej w następujących obszarach: teo-

Ryc. 2. System edukacji w Rumunii.

² *Overview. Poland* [Zasób elektroniczny]. — Tryb dostępu: www.eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/overview [data dostępu: 21.01.2023].

retyczny, oparty na umiejętnościach (zawodowy) i techniczny.³ Tym samym zarówno polska, jak i rumuńska młodzież rozpoczyna edukację policealną, często akademicką, w tym samym wieku, będąc na tym samym poziomie wykształcenia, co wynika z założeń przyjętych przez oba kraje w związku z Europejską Ramą Kształcenia (czy Europejskimi Ramami Kształcenia).

Badaniami objęłam szkołę publiczną w Polsce i Rumunii kończącą się maturą (licea, technika) oraz programy i podręczniki do nauczania i uczenia się historii najnowszej.

W Rumunii historia nauczana jest jedną godzinę tygodniowo w szkole ogólnokształcącej, w tym na specjalnościach matematyczno-informatycznej i przyrodniczej; w szkołach zawodowych, zawodowych artystycznych wraz ze specjalizacją pedagogiczną za wyjątkiem specjalizacji nauczyciel-wychowawca; sportowych, teologicznych, w tym dla specjalizacji: teologia prawosławna, dziedzictwo kulturowe, muzyka kościelna; wojskowych ze specjalnością matematyczno-informatyczną; w technikach. Dwie godziny historii tygodniowo w cyklu kształcenia realizują uczniowie w liceach ogólnokształcących o profilu humanistycznym, w ramach specjalizacji filologia; o profilu wojskowym, specjalności nauki społeczne; o profilu zawodowym, w tym pedagogicznym, specjalizacji nauczyciel-pedagog; o profilu teologicznym. W szkołach branżowych, których absolwentami są: technik turystyki, stylisty fryzjer, technik działalności pocztowej, technik hotelarstwa, technik działalności gospodarczej, technik działalności handlowej, technik administracji, technik gastronomii, technik zakupów i kontraktacji, organizator bankietów, historii naucza się w ostatniej klasie także przez 2 godziny tygodniowo.⁴ Trzy godziny w cyklu kształcenia obowiązują w Rumunii w szkołach ogólnokształcących o profilu humanistycznym, specjalność nauki społeczne.⁵ Cztery godziny w cyklu kształcenia obowiązują w szkołach zawodowych o profilu porządek publiczny i bezpieczeństwo (licea), specjalność nauki społeczne.⁶

Jeśli chodzi o siatkę godzin historii w polskich szkołach, uwzględnić należy dwa przedmioty, które obowiązywały do roku 2024, tj. historię oraz historię i teraźniejszość. Przedmiot historia w IV klasie liceum ogólnokształcącego to dwie godziny zajęć tygodniowo, w technikach jest to jedna godzina

³ Overview. Romania [Zasób elektroniczny]. — Tryb dostępu: www.eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/romania/overview [data dostępu: 20.01.2023].

⁴ Programă școlară istorie clasa a XII-a1 ciclul superior al liceului. Anexa nr.3 la ordinul ministrului educației, cercetării și inovării nr. 5099/09.09.2009 — București, 2009, s. 2.

⁵ Programă școlară istorie clasa a XII-a1 ciclul superior al liceului. Anexa nr.3 la ordinul ministrului educației, cercetării și inovării nr. 5099/09.09.2009. — București, 2009, s. 4.

⁶ Programă școlară istorie clasa a XII-a1 ciclul superior al liceului. Anexa nr.3 la ordinul ministrului educației, cercetării și inovării nr. 5099/09.09.2009. — București, 2009, s. 5.

tygodniowo.⁷ Liczba godzin historii wzrasta w klasach o profilu humanistycznym, gdzie realizowany jest program rozszerzony, co dotyczy wszystkich klas i epok, a więc nie tylko historii najnowszej. Ostatecznie wszyscy uczniowie polskiej szkoły ponadpodstawowej mają 2 godziny historii tygodniowo w cyklu kształcenia, a uczniowie — przyszli humaniści po 4 godziny.⁸ Od roku szkolnego 2024/2025 przedmiot historia i teraźniejszość zastąpiono edukacją obywatelską. Przedmiot ten stracił zatem swój rys historyczny na rzecz praktycznej nauki zagadnień związanych z aktywnym życiem obywatelskim młodzieży uczącej się.

Podsumowując, w Rumunii w ostatniej klasie liceum, historii uczy się od jednej do czterech godzin tygodniowo, w zależności od profilu szkoły oraz klasy. Podstawy wiedzy historycznej wyklada się jeden raz w tygodniu. W Polsce są to dwie godziny historii najnowszej, z tym, że uczniowie szkół średnich do roku 2024/2025 po raz ostatni uczęszczają na interdyscyplinarny przedmiot historia i teraźniejszość. Z kolei w ramach rozszerzenia uczniowie realizują 4 godziny historii tygodniowo.

Wobec różnic w programach szkolnych i siatce godzin przeznaczonych na lekcje historii w Polsce i w Rumunii, w badaniach uwzględniłam tylko te podręczniki i ich treści, które obowiązują wszystkich uczniów polskich i rumuńskich szkół średnich i dotyczą w całości lub w części historii najnowszej po II wojnie światowej. Badałam zatem podręczniki dla profilu ogólnego.

Analiza treści programów nauczania historii w Rumunii i w Polsce wskazuje, że treści te znacznie się różnią.

W Polsce treści programowe mają układ chronologiczno-problemowy, a osią kształcenia jest historia Polski, Europy i wybrane elementy historia świata.⁹

Treści rumuńskiego programu nauczania mają układ problemowy i składają się z pięciu bloków tematycznych. Pierwszy blok to „ludzie i przestrzeń historyczna” i dotyczy czasu i przestrzeni historycznej Rumunii od starożytności do współczesności, zawiera także wątki dotyczące rozwoju myśli histo-

⁷ *Przedmioty w liceum. Wykaz i wymiar godzin w konkretnych klasach. Tego nastolatkwie uczą się klasach 1-4 szkoły ponadpodstawowej* [Zasób elektroniczny]. — Tryb dostępu: www.strefaedukacji.pl/przedmioty-w-liceum-wykaz-i-wymiar-godzin-w-konkretnych-klasach-tego-nastolatkwie-ucza-sie-klasach-14-szkoly-ponadpodstawowej/ar/c5-16785765 [data dostępu: 06.02.2023].

⁸ *Przedmioty w liceum. Wykaz i wymiar godzin w konkretnych klasach. Tego nastolatkwie uczą się klasach 1-4 szkoły ponadpodstawowej* [Zasób elektroniczny]. — Tryb dostępu: www.strefaedukacji.pl/przedmioty-w-liceum-wykaz-i-wymiar-godzin-w-konkretnych-klasach-tego-nastolatkwie-ucza-sie-klasach-14-szkoly-ponadpodstawowej/ar/c5-16785765 [data dostępu: 06.02.2023].

⁹ *Historia. Program nauczania liceum i technikum zakres podstawowy*, Warszawa 2019, s. 3.

rycznej w odpowiedzi na pytania: kim są Rumuni, skąd pochodzą, dlaczego tu mieszkają itd. W drugim bloku, zatytułowanym „Ludzie, społeczeństwo i świat idei” omawiane są kluczowe kwestie dotyczące kształtowania ideologicznych podstaw państwowości i rozwoju gospodarczego Rumunii. W części trzeciej, „państwo i polityka”, głównymi tematami jest kształtowanie się rumuńskiej państwowości oraz opis systemów politycznych, jakie istniały na jej terytorium. Czwarty blok tematyczny poświęcony jest stosunkom międzynarodowym i miejscu Rumunii w różnych okresach jej istnienia w systemie globalnym. Blok piąty poświęcony jest historii religii i stosunków religijnych w Rumunii w różnych okresach jej istnienia od średniowiecza do współczesności.¹⁰

Bohaterowie szkolnej narracji podręcznikowej. Analiza ilościowa

Wobec różnego układu treści historycznych w polskich i rumuńskich podręcznikach do historii najnowszej inaczej przedstawia się też kwestia doboru i przedstawiania bohaterów historycznych. Na potrzeby ilościowej analizy treści podręczników zdecydowałam się wydzielić kilka grup tych bohaterów. Najpierw byli to bohaterowie historii powszechnej, potem narodowej, wreszcie bohaterowie ze względu na różnicę płci.

Analizie ilościowo-jakościowej poddano trzy podręczniki polskie i cztery rumuńskie.

Wstępna analiza ilościowa bohaterów historii powszechnej w polskich podręcznikach wykazała, że największą popularnością cieszą się w niej: przywódcy Związku Radzieckiego (Józef Stalin, Nikita Chruszczow, Michaił Gorbaczow, Leonid Breżniew); przywódcy Chin (Mao Zedung); USA (Harry Truman); Francji (Charles de Gaulle); Rumunii (Nicolae Ceaușescu).

BOHATEROWIE	ŁĄCZNA LICZBA WZMIANEK
J. Stalin	66
N. Chruszczow	36
M. Gorbaczow	29
L. Breżniew	22
N. Ceaușescu	17

Tab. 1. Najpopularniejsi bohaterowie historyczni w polskich podręcznikach. Historia świata.

Wszyscy oni występują na kartach podręczników jako główni aktorzy ówczesnej międzynarodowej polityki.

¹⁰ Programă școlară istorie clasa a XII-a1 ciclul superior al liceului. Anexa nr.3 la ordinul ministrului educației, cercetării și inovării nr. 5099/09.09.2009, București 2009, s. 6.

W narracji poświęconej historii narodowej w polskich podręcznikach do historii w liceum także najczęściej występują politycy i przywódcy partii i/lub państwowi, w tym: Władysław Gomułka, Lech Wałęsa, Edward Gierek, Bolesław Bierut, a także religijni: Jan Paweł II i Stefan Wyszyński, jako przede wszystkim osoby zaangażowane politycznie w sprawę kraju.

BOHATEROWIE	ŁĄCZNA LICZBA WZMIANEK
W. Gomułka	73
L. Wałęsa	46
E. Gierek	44
Jan Paweł II	37
B. Bierut	23

Tab. 2. Najpopularniejsi bohaterowie historyczni w polskich podręcznikach. Historia Polski.

W podręcznikach rumuńskich bohaterowie najnowszej historii powszechnej, to przede wszystkim: przywódcy Związku Radzieckiego, w tym: Józef Stalin, Michaił Gorbaczow, Nikita Chruszczow; i Francji, w tym: Robert Schuman i Charles de Gaulle.

BOHATEROWIE	ŁĄCZNA LICZBA WZMIANEK
J. Stalin	44
R. Shuman	20
M. Gorbaczow	14
Ch. de Gaulle	12
N. Chruszczow	9

Tab. 3. Najpopularniejsi bohaterowie historyczni w rumuńskich podręcznikach. Historia świata.

Jeśli chodzi o rumuńskich bohaterów narodowych dziejów współczesnych, w podręcznikach najczęściej występują: Nicolae Ceaușescu, Gheorgiu. Gheorghiu-Dej, Ion Brătianu, Petru Groza, Iuliu Maniu.

BOHATEROWIE	ŁĄCZNA LICZBA WZMIANEK
N. Ceausescu	160
Gh. Gheorghiu-Dej	54
Gh. I. Brătianu	41
P. Groza	28
I. Maniu	19

Tab. 4. Najpopularniejsi bohaterowie historyczni w rumuńskich podręcznikach. Historia Rumunii.

W odpowiedzi na pytanie o miejsce i rolę kobiet w dziejach powszechnych i narodowych w polskich i rumuńskich podręcznikach do historii, w warstwie tekstowej i wizualnej, polskich podręczników do historii znalazły się: Betty Friedan, Claudia Cardinale, Marilyn Monroe oraz 35 innych kobiet, które występują epizodycznie, wzmiankowane jedynie raz.

BOHATERKI	ŁĄCZNA LICZBA WZMIANEK
Betty Friedan	2
Claudia Cardinale	2
Elena Ceausescu	2
Marilyn Monroe	2
35 kobiet	1

Tab. 5. Najpopularniejsze bohaterki historyczne w polskich podręcznikach. Historia świata.

Wśród najczęściej wymienianych Polek o znaczącym udziale we współczesnej historii narodowej znalazły się: Anna Walentynowicz, Agnieszka Holland, Wisława Szymborska, Grażyna Bacewicz, Danuta Siedzikówna.

BOHATERKI	ŁĄCZNA LICZBA WZMIANEK
Anna Walentynowicz	11
Agnieszka Holland	4
Wisława Szymborska	4
Grażyna Bacewicz	3
Danuta Siedzikówna	3

Tab. 6. Najpopularniejsze bohaterki historyczne w polskich podręcznikach. Historia Polski.

Kobiety prezentowane w szkolnych podręcznikach historii w Polsce stosunkowo rzadko reprezentują sferę polityczną, a ich historia opowiadana jest z perspektywy ich dokonań na polu kultury i w sferze życia społecznego. Wyjątkiem jest opozycjonistka i działaczka związkowa Anna Walentynowicz.

W rumuńskich podręcznikach spośród kobiet — bohaterek historycznych o zasięgu globalnym wymieniana jest tylko Margaret Thatcher.

BOHATERKI	ŁĄCZNA LICZBA WZMIANEK
Margaret Thatcher	5

Tab. 7. Najpopularniejsze bohaterki historyczne w rumuńskich podręcznikach. Historia świata.

Z kolei w historii narodowej swój udział mają: Ana Pauker, Elisabeta Rizea, Elena Ceausescu, Maria Brătianu, Doina Cornea.

BOHATERKI	ŁĄCZNA LICZBA WZMIANEK
Anna Pauker	2
Elisabeta Rizea	2
Elena Ceausescu	2
Maria Brătianu	1
Doina Cornea	1

Tab. 8. Najpopularniejsze bohaterki historyczne w rumuńskich podręcznikach. Historia Rumunii.

Liczba wzmianek o Rumunkach w podręcznikach szkolnych jest bardzo skromna, należy jednak zaznaczyć, że w odróżnieniu od polskiej narracji podręcznikowej do historii, w podręcznikach rumuńskich są to przede wszystkim przedstawicielki życia politycznego, w tym rumuńskie opozycjonistki.

Wyraźnie widoczna jest też różnica między ilościowym udziałem mężczyzn i kobiet w szkolnej narracji podręcznikowej, z korzyścią dla mężczyzn, co dotyczy podręczników w obu krajach.

Bohaterowie szkolnej narracji podręcznikowej do historii. Analiza jakościowa

Wziąwszy pod uwagę jakość obecności bohaterów historycznych w podręcznikach do historii najnowszej w Polsce i Rumunii doszłam do następujących wniosków.

Najczęściej wymienianym bohaterem historii powszechnej w polskich podręcznikach szkolnych jest Józef Stalin (od 10 do nawet 36 razy w jednym podręczniku)¹¹. Tematyka rozdziałów, w których pojawia się postać Stalina dotyczy: „Okresu powojennego”, „Zimnej wojny”, „Rządów komunistów w Polsce i stalinizmu”, „Europy Wschodniej pod kontrolą Związku Radzieckiego”, „Odwilży” i „Destalinizacji”. W tych działach Stalin jest przedstawiany jako głowa państwa - Związku Radzieckiego i opisywany w kontekście ścisłej kontroli nad podporządkowanymi ZSRR krajami i narodami, w tym obywatelami samego ZSRR. Wskazuje się też na Stalina jako na aktywnego

¹¹ J. Kłaczko, *Poznać przeszłość. 4. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy*, J. Kłaczko, S. Roszak, Warszawa 2022, s. 320; P. Szlanta, *Historia. Podręcznik. Liceum i technikum. Klasa 4. Zakres podstawowy*, P. Szlanta, A. Zawistowski, Warszawa 2022, s. 331; M. Ustrzycki, *Historia 4. Część 2. Podręcznik dla szkół ponadpodstawowych. Zakres podstawowy*, M. Ustrzycki, J. Ustrzycki, Gdynia 2022, s. 272.

aktora powojennej polityki międzynarodowej współuczestniczącego w tworzeniu nowego ładu światowego i podziału świata na dwie strefy polityczne, militarne i gospodarcze. Czyni się go odpowiedzialnym za zimną wojnę i wyścig zbrojeń na świecie.

W działach dotyczących ustanowienia władzy komunistycznej w Polsce i stalinizmu wskazuje się, że wszystkie sfery życia w kraju uzależnione były od decyzji Stalina. Często pojawiają się wyrażenia takie jak: „kult jednostki” czy „wódz ludu”, w tym ostatnim przypadku z ironicznym naddatkiem.

W działach dotyczących odwilży i destalinizacji w każdym z badanych podręczników wskazuje się na śmierć Stalina, jako początek tych procesów.

Generalnie narracja na temat Stalina ma w polskich podręcznikach do historii charakter informacyjny. Zawiera ona jednak, także próby oceny jego działań jako polityka, ze wskazaniem na jego odpowiedzialność za szereg atalnych w skutkach wydarzeń w związku z nadużywaniem przez niego władzy. W formie ciekawostki w podręcznikach wykorzystuje się dowcipy o Stalinie.

Zarówno analiza ilościowa, jak i jakościowa wskazuje, że Stalin w podręcznikach szkolnych do historii w Polsce uważany jest za jednego z najbardziej wpływowych polityków swoich czasów, którego biografia polityczna jest jednak przede wszystkim przestrogą przed terrorem, dyktaturą i jedynowładztwem w wymiarze globalnym („Zimna wojna”) i regionalnym (Europa Środkowo-Wschodnia i Polska).

Podobnie jak w polskich, także w rumuńskich podręcznikach do historii, Józef Stalin jest najczęściej wymienianym bohaterem. W działach i podrzędziach na temat historii globalnej pojawia się on od 3 do nawet 18 razy w jednym podręczniku.¹²

Główne wydarzenia związane z obecnością Stalina w narracji i warstwie wizualnej podręczników rumuńskich to, podobnie jak w podręcznikach polskich: powojenny podział Europy i wejście Rumunii w strefę wpływów Związku Radzieckiego oraz śmierć Stalina jako zjawisko znaczące dla wielu krajów, w tym dla Rumunii.

Wzmianki lub rozbudowane wątki na temat Stalina pojawiają się w podręcznikach rumuńskich w jednym rzędzie z takimi negatywnymi bohaterami XX wieku, jak Adolf Hitler czy Benito Mussolini.

Wart podkreślenia jest fakt, że w polskich podręcznikach Stalin jest wymieniany ponad dwukrotnie częściej niż w rumuńskich, jest też więcej in-

¹² F. Adăscăliței, *Manual pentru ciclul superior al liceului — clasa a XII-a*, F. Adăscăliței, L. Lazăr. — Deva 2007, s. 196; A. Barnea, *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a*, A. Barnea, V. Aurel Manea, E. Palade, B. Teodorescu, București 2007, s. 131; Z. Petre, *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a*, Z. Petre, București 2008, s. 163 s.; M. Stan, *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a*, M. Stan, C. Vornicu, București 2015, s. 128.

formacji na jego temat, a jego historia jest bardziej szczegółowa i oparta na konkretnych faktach.

Jeśli chodzi o oceny dokonań Stalina zarówno polskie, jak i rumuńskie podręczniki przedstawiają postać tę jednoznacznie negatywnie.

Wspólną bohaterką polskich i rumuńskich podręczników do historii najnowszej jest Elena Ceausescu.

W podręczniku polskim¹³ jej nazwisko pojawia się w działach na temat: „Ceaușescu osądzony przez naród”, „Obalenie Ceausescu w Rumunii”, „Budowanie demokracji i ideologii totalitarnej w Rumunii”, „Komunikat Rady Frontu Ocalenia Narodowego (22 grudnia 1989)”. W świetle szkolnej narracji podręcznikowej w Polsce Elena Ceausescu to przede wszystkim żona Nicolae Ceausescu. Jej rola sprowadza się zatem do relacji rodzinnej, w jakiej pozostawała z przywódcą Rumunii. Ponadto w jej charakterystyce podkreślono jej stereotypowo kobiece i negatywne cechy takie, jak przyzwyczajenie do luksusu, gdy zwyczajni Rumunii i Rumunki na co dzień doświadczali biedy. Inny wątek z życia Eleny poruszony w podręcznikach to okoliczności jej śmierci, zgładzonej wraz z mężem, co przyczyniło się do obalenia reżimu komunistycznego w kraju. W podręcznikach pojawia się negatywna ocena sposobu, w jaki zgładzono Ceausescu i jego żonę, a mianowicie dopuszczając się na nich morderstwa.

W podręcznikach rumuńskich¹⁴ Elena Ceausescu jest wspominana jako żona Nicolae wpisująca się w kult jednostki i totalitaryzm, który dotknął społeczeństwo rumuńskie okresu komunizmu. W jednym z podręczników Elena Ceausescu pojawia się jako członkini klanu Ceausescu ze wskazaniem na prywatyzację władzy państwowej. Jest więc ona bardziej aktorką polityczną, niż w podręcznikach polskich, a jednocześnie jej historia wpisana została porządek amoralnego familizmu.

Wnioski

Przedstawione powyżej dane ilościowe i jakościowe, odniesione do dziejów najnowszych, a będące fragmentem obszernych badań porównawczych szkolnej narracji podręcznikowej do historii w Polsce i Rumunii, pozwoliły mi sformułować następujące wnioski:

- (1) historia współczesna przedstawiana w polskich i rumuńskich podręcznikach szkolnych jest zorientowana politycznie, w tym militarnie; inne obszary aktywności aktorów historycznych są przed-

¹³ J. Kłaczek, *Poznać przeszłość. 4. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy*, J. Kłaczek, S. Roszak, Warszawa 2022, s. 141, 249.

¹⁴ Z. Petre, *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a*, Z. Petre, București 2008, s. 61; M. Stan, *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a*, M. Stan, C. Vornicu, București 2015, s. 84.

- stawiane jedynie kontekstowo lub wcale, w tej warstwie szkolnej narracji podręcznikowej zdecydowanie dominują mężczyźni;
- (2) historia powszechna głównych bohaterów historycznych, jak np. Stalin, jest w Polsce i Rumunii podobna, ze wskazaniem na negatywne skutki jego działań w regionie i na świecie;
 - (3) główne postacie współczesnej historii narodowej Polski i Rumunii to także przede wszystkim mężczyźni, z tym, że w Polsce są to także przywódcy religijni;
 - (4) stosunek liczby wzmianek o kobietach i mężczyznach nie różni się znacząco w obu narodowych narracjach szkolnych, a opowiada w nich historia jest męskocentryczna i upośledza sprawczy udział kobiet w dziejach najnowszych, wyjątkiem jest Elena Ceaușescu, która zarówno w polskich, jak i w rumuńskich podręcznikach do historii występuje jednak w roli 'czarnego charakteru';
 - (5) kobiecie bohaterki historii powszechnej i narodowej w polskich podręcznikach historii to przede wszystkim twórczynie kultury i działaczki społeczne, podczas, gdy w podręcznikach rumuńskich są to także, opozycjonistki i polityczki.

Zarówno polskie, jak i rumuńskie podręczniki reprodukuja trzy silne mity określające charakter pamięci historycznej kształtowanej w drodze edukacji:

- mit historii polityczno-militarnej jako osi, wokół której przedstawiane są współczesne dzieje powszechne i narodowe;
- mit polityki, wojny i dyplomacji jako męskiej domeny działania w żywiole władzy i konfliktu;
- mit kobiecości zredukowanej do takich pól aktywności, jak kultura czy sztuka, działalność społeczna oraz opisywanie ich przez pryzmat ról pełnionych w rodzinie.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT: The Author declares that there was no conflict of interest in this study.

AUTHOR'S CONTRIBUTION: The Author is solely responsible for the conceptualization and preparation of the article.

Literatura i źródła:

- Adăscăliței F. *Manual pentru ciclul superior al liceului - clasa a XII-a* / F. Adăscăliței, L. Lazăr. — Deva, 2007. — 196 s.
- Barnea A. *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a* / A. Barnea, V. Aurel Manea, E. Palade, B. Teodorescu. — București, 2007. — 131 s.
- Kłaczek J. *Poznać przeszłość. 4. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy* / J. Kłaczek, S. Roszak. — Warszawa, 2022. — 320 s.

- Overview. Poland* [Zasób elektroniczny]. — Tryb dostępu: www.eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/overview — data dostępu: 21.04.2024.
- Overview. Romania* [Zasób elektroniczny]. — Tryb dostępu: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/romania/overview>. — Data dostępu: 20.04.2024
- Petre Z. *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a* / Z. Petre. — București, 2008. — 163 s.
- Programă școlară istorie clasa a XII-a1 ciclul superior al liceului. Anexa nr.3 la ordinul ministrului educației, cercetării și inovării nr. 5099/09.09.2009.* — București, 2009. — 8 s.
- Przedmioty w liceum. Wykaz i wymiar godzin w konkretnych klasach. Tego nastolatku uczy się w klasach 1-4 szkoły ponadpodstawowej* [Zasób elektroniczny]. — Tryb dostępu: www.strefaedukacji.pl/przedmioty-w-liceum-wykaz-i-wymiar-godzin-w-konkretnych-klasach-tego-nastolatku-ucza-sie-klasach-14-szkoly-ponadpodstawowej/ar/c5-16785765 — data dostępu: 06.03.2024.
- Stan M. *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a* / M. Stan, C. Vornicu. — București, 2015. — 128 s.
- Szlanta P. *Historia. Podręcznik. Liceum i technikum. Klasa 4. Zakres podstawowy* / P. Szlanta, A. Zawistowski. — Warszawa, 2022. — 331 s.
- Ustrzycki M. *Historia 4. Część 2. Podręcznik dla szkół ponadpodstawowych. Zakres podstawowy* / M. Ustrzycki, J. Ustrzycki. — Gdynia, 2022. — 272 s.

Autorka:

VOLHA KERERUSH — historyczka, magister nauk pedagogicznych, stypendystka Rządu RP (2022-2023) oraz Funduszu Wyszehradzkiego (2023-2024). Obszar zainteresowań: pamięć historyczna, szkolne podręczniki do historii w kontekście kształtowania pamięci historycznej w Europie Środkowo-Wschodniej.